

УДК 347.6

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**
**LEGAL REGULATION OF THE COPYRIGHT INHERITANCE IN UKRAINE AND RUSSIA:
COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS**

Володіна В.В.,
*здобувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті аналізуються норми законодавчих актів, які регулюють питання, пов'язані зі спадкуванням авторських прав в Україні та Росії. Висвітлюються спільні риси та відмінності у регулюванні зазначених питань. Наведені пропозиції про можливість запозичення зарубіжного досвіду правового регулювання з метою вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: спадкування, авторське право, автор, спадкоємці, твір, особисті немайнові права.

В статье анализируются нормы законодательных актов, которые регулируют вопросы, связанные с наследованием авторских прав в Украине и России. Освещаются общие черты и отличия в регулировании указанных вопросов. Приведены предложения о возможности заимствования зарубежного опыта правового регулирования с целью совершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: наследование, авторское право, автор, наследники, произведение, личные неимущественные права.

This article analyzes the norms of legislative acts, which regulate the issues connected with the copyright inheritance in Ukraine and Russia. It provides similarities and differences of the regulation of these issues. With the aim of improvement of actual legislation author offers the ability of following the foreign experience of the legal regulation.

Key words: inheritance, copyright, author, heirs, work, personal non-property rights.

Постановка проблеми. Спори у сфері спадкового права завжди були одними з найбільш важко вирішуваних серед інших категорій справ, навіть відносно речей, які є традиційним об'єктом спадкового права. Останнім часом набувають важливого значення саме питання, пов'язані із спадкуванням авторського права та суміжних прав. У першу чергу це пов'язане зі застосуванням нових інформаційних технологій. Все частіше з екранів телебачення ми чуємо такі поняття, як креативність, творчість, творча діяльність, творча активність. Все більше людей намагаються реалізуватися у сфері науки, літератури, мистецтва. Автори як суб'єкти авторського права можуть заповідати свої права фізичним та юридичним особам, а також іншим суб'єктам цивільних відносин. Крім забезпечення ефективної охорони прав автора, перед державою постає ряд інших завдань, по-перше – захистити інтереси спадкоємців, надавши їм можливість одержувати доходи від використання творів, по-друге – враховувати інтереси споживачів таких творчих результатів, які полягають у вільному використанні творів. Проблема спадкування авторського права має значний теоретичний та практичний інтерес, і перш за все це пов'язано з відсутністю чіткої регламентації правил спадкування цих прав у Цивільному кодексі України, а також наявністю розбіжностей між положеннями Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права». Саме тому законодавство у сфері авторського права потребує не лише детального вивчення, а й адаптації його до потреб і умов сьогодення.

Стан дослідження. Слід зазначити, що у вітчизняній літературі питання спадкування авторських прав ще не були достатньо досліджені, окремі питання права інтелектуальної власності та спадкового права у своїх працях розглядали такі вчені, як О. Підпригора, О. Святоцький, О. Сергєєв, Є. Рябоконт, Р. Шишка та інші. Але разом з тим існує безліч питань, яким необхідно приділити увагу. Тому цей напрям дослідження є не тільки новим, а й актуальним для сучасної правової науки.

Метою даного дослідження є вдосконалення чинного законодавства про інтелектуальну власність шляхом вивчення та порівняння нормативно-правових актів України та Росії, які регулюють спадкування авторських прав, виявлення спільних рис та відмінностей у регулюванні тождесних питань, та аналіз переваг і недоліків законодавства обох країн.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні не має підстав заперечувати можливість спадкування авторського права. Авторське право складається з виключних прав, які формують його зміст і включають: особисті немайнові права автора, завдяки яким у творі передається особистість автора, і права майнового характеру – майнові права.

Спадкоємні відносини в Україні регулюються Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [1]. Ст. 1218 ЦК України встановлює, що до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. В свою чергу, серед прав, які не можуть входити в склад спадщини ЦК України називає особисті немайнові права (ст. 1219).

Серед законів про інтелектуальну власність лише Закон України «Про авторське право і суміжні права» [2] містить норму про перехід авторського права і суміжних прав у спадщину. Ст. 29 цього закону передбачає, що майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину, не переходять у спадщину особисті немайнові права автора.

Цивільний кодекс Російської Федерації (далі ЦК РФ) [3] на відміну від ЦК України у загальних положеннях частини четвертої, розділу VII «Права на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації» встановлює принципове правило, що перехід виключного права на результат інтелектуальної діяльності або на засіб індивідуалізації допускається в порядку спадкування (ст. 1241).

Особливої уваги заслуговує положення ЦК РФ, згідно з яким, на результати інтелектуальної діяльності і засоби індивідуалізації визнаються інтелектуальні права, які включають: виключне право, яке є майновим, особисті немайнові права та інші права, до яких законодавець відносить право слідування, право доступу та інші (ст. 1226).

Це положення законодавства піддається критиці з боку вчених. Так, наприклад, О. С. Блинков [4, с. 40] вважає, що наведена вище «триланкова» класифікація інтелектуальних прав вимагає перетворення і інтелектуальні права для цілей спадкового права треба розділити на дві групи (виключні права та пов'язані з ними інші майнові і особисті права, а також інші майнові права та особисті немайнові права).

Детального вивчення потребує саме поділ прав автора на майнові та особисті немайнові, що міститься у ЦК України та у Законі України «Про авторське право і суміжні права», бо між вказаними актами існують певні розбіжності.

Так, ст. 440 ЦК України визначає, що майновими правами інтелектуальної власності на твір є: право на використання твору; виключне право дозволяти використання твору; право перешкоджати неправомірному використанню твору, у тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. У свою чергу ЦК України у ст. 442 визначає, що використанням твору є його: опублікування (випуск у світ); відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; переклад; переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни; включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо; публічне виконання; продаж, передання в найм (оренду) тощо; імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо.

А ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що до майнових прав автора на твір належать: виключне право на використання твору та виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами. На відміну від ЦК України, Закон України «Про авторське право і суміжні права» досить детально висвітлює, які саме правомочності належать особі, яка має виключне право на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами. Необхідно зазначити, що обидва переліки, які містяться в ЦК України та Законі України «Про авторське право і суміжні права» не є вичерпними.

Переліки особистих немайнових прав, передбачені і ЦК України, і Законом України «Про авторське право і суміжні права» майже збігаються, на відміну від переліків майнових прав авторів. І серед особистих немайнових прав автора, які, підкреслюю, не підлягають спадкуванню, можна назвати право авторства, право автора на ім'я та право на недоторканість твору.

У свою чергу ЦК РФ, а саме ст. 1255 встановлює, що автору твору належать наступні права: виключне право на твір; право авторства; право автора на ім'я; право на недоторканість твору; право на обнародування твору.

Сукупність особистих немайнових прав автора складається з наступних прав: права авторства; права на ім'я;

права на обнародування твору; права на захист репутації автора (недоторканість твору).

У випадках, передбачених ЦК РФ, автору твору поряд з зазначеними правами належать інші права, у тому числі право на винагороду за використання службового твору, право на відкликання, право слідування, право доступу до творів образотворчого мистецтва.

У ст. 1265 ЦК РФ підкреслюється, що особисті немайнові права належать автору незалежно від його майнових прав і зберігаються за ним в разі поступки виключних прав на використання твору. Ця особливість також знайшла віддзеркалення в ч. 3 ст. 1112 ЦК РФ, яка прямо встановлює, що особисті немайнові права і інші нематеріальні блага не входять до складу спадщини.

У той же час в п. 1 ст. 150 ЦК РФ уточнюється, що «у випадках і в порядку, передбачених законом, особисті немайнові права і інші нематеріальні блага, що належали померлому, можуть здійснюватися і захищатися іншими особами, у тому числі спадкоємцями правовласника». Це положення фактично містить обмеження загального правила про невідчужуваність особистих немайнових прав і, отже, вимагає, щоб випадки і порядок такого їх здійснення були врегульовані більш детально законом.

Деякі науковці пропонують внести зміни до російського законодавства, та пропонують доповнити ч. 3 ст. 1112 ЦК РФ і викласти її у наступній редакції: «Не входять до складу спадщини особисті немайнові права і інші нематеріальні блага, якщо інше не передбачене законом».

Досить дискусійним серед науковців залишається питання віднесення *права на оприлюднення* до особистих немайнових або майнових прав.

Згідно зі ст. 442 ЦК України, твір вважається опублікованим (випущеним у світ), якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у тому числі виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації.

У свою чергу, публічне виконання, публічний показ ті інше і способами використання твору, а використання твору, згідно зі ст. 441 ЦК України – це майнове право інтелектуальної власності на твір.

Отже, можна зробити висновок, що право на оприлюднення являє собою майнове право автора. Тому, згідно з українським законодавством, без сумніву, підлягає спадкуванню.

Дещо відрізняється правове регулювання цього питання у ЦК РФ. Згідно зі ст. 1255 ЦК РФ, право на оприлюднення не відноситься до виключних прав, для яких законом передбачена можливість відчуження. Однак ст. 1268 ЦК РФ встановлює, що твір, не оприлюднений при житті автора, може бути оприлюднений після його смерті особою, якій належить виключне право на твір, якщо це не суперечить волі автора, вираженій ним у письмовій формі. Висловлюється думка [4, с. 8-10], що право на оприлюднення не переходить у спадщину, а слідує за виключним правом.

Необхідно зазначити, що в українському законодавстві відсутнє таке право, як *право на відкликання твору*, на відміну від російського. Згідно з абз. 1 ст. 1269 ЦК РФ, право на відкликання твору надає автору можливість відмовитися від раніше прийнятого рішення про оприлюднення твору чи, якщо твір уже був оприлюднений, публічно оповістити про його відкликання. Єдиною умовою реалізації цього права є відшкодування користувачеві заподіяних таким рішенням збитків, включаючи упущену вигоду. Раніше виготовлені примірники твору підлягають вилученню з обігу також за рахунок автора. Причини даного рішення автора можуть бути різними, наприклад зміна його творчих поглядів чи виникнення нових обставин, бажання використовувати інший спосіб оприлюднення твору та інше. Але в будь-якому випадку юридичного значення такі причини не мають. Закон та доктрина не визначили чітко, чи

може право на відкликання спадкуватися. Думки вчених відрізняються, деякі вважають, що це право обов'язково повинно переходити у спадщину [5, с. 25], інші стверджують що право на відкликання повинно припинитися зі смертю автора [6, с. 78].

Здається прогалиною українського законодавства відсутність серед прав автора права на відкликання твору. Але постає питання, до якої статті ЦК України та Закону України «Про авторське право і суміжні права» вносити зміни до статей, де міститься перелік майнових чи перелік особистих немайнових прав автора. Оскільки право на відкликання тісно пов'язано з правом на оприлюднення, для якого українське законодавство передбачило можливість спадкування, то й право на відкликання можна віднести до майнових прав автора.

Викладене обумовлює доцільність внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права», зокрема в ст. 15, і передбачити в ній, що «Автор (чи інша особа, яка має авторське право) має право відмовитися від раніше прийнятого рішення про оприлюднення твору (право на відкликання) за умови відшкодування особі, якій відчужено виключне право на твір або надано право використання твору, заподіяних таким рішенням збитків. Якщо твір вже оприлюднений, автор також зобов'язаний публічно оповістити про його відкликання. При цьому автор має право вилучити із обігу раніше випущені екземпляри твору, відшкодувавши заподіяні цим збитки».

Багато дискусій виникає відносно можливості переходу у спадок *права на недоторканість твору*.

Де закінчується право на недоторканість твору і починається право на переробку твору встановити дуже складно. Тому слід вважати, що право на недоторканість зачіпає і елементи майнового авторського права, тобто не є «чистим» особистим немайновим правом.

Абзац 2 п. 1 ст. 1266 ЦК РФ закріплює за спадкоємцем, що отримав виключне право на твір, право вносити до нього необхідні виправлення, тобто здійснювати деяку правомочність, що відноситься до права на недоторканість. Отже, немає причин сумніватися в тому, що право на недоторканість успадковується, хоча і в усиченому вигляді.

Доцільно розглянути право на недоторканість твору, яке належить спадкоємцям, одночасно з таким правом, як право дозволяти або забороняти переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів. Останнє право відноситься до майнових прав автора, а отже, переходить у спадщину. Але це положення є досить спірним, адже будь-яка зміна твору є творчим процесом, який повинен здійснювати лише автор твору.

Неузгодженість між нормами ЦК України та Законом України «Про авторське право і суміжні права» можна побачити також в питанні кола осіб, до яких переходить право захисту недоторканості твору. Так, ЦК України передбачив більш широкий перелік таких осіб – спадкоємці, уповноважені на це автором особи, інші зацікавлені особи. У свою чергу, Закон України «Про авторське право і суміжні права» обмежився лише спадкоємцями.

Щодо спадкоємців, тут не виникає питання, є пряма вказівка Закону України «Про авторське право і суміжні права», що вони мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

Стосовно ж уповноваженої особи на захист недоторканості твору, то Закон обмежив права автора, не надавши йому можливості призначити особу, на яку буде покладено захист недоторканості твору.

Доцільним є внесення змін у Закон України «Про авторське право і суміжні права», шляхом викладення ч. 2 ст. 29 у наступній редакції: «Спадкоємці, уповноважені автором особи, а також інші зацікавлені особи мають право захищати

авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора».

Необхідно також зазначити, що право на недоторканність твору, яке належить автору, суттєво відрізняється від права на недоторканність, що належить спадкоємцям автора. Так, автор має право змінити твір, внести в нього суттєві зміни, а спадкоємцям, у свою чергу, належить право забороняти іншим це зробити з метою збереження твору для суспільства в первісному вигляді. Тому досить правильною можна вважати думку К. О. Дубової [7, с. 451], яка стверджує, що право на недоторканність твору переходить до спадкоємців у неповному обсязі.

Висновки. Побіжний огляд даної проблематики свідчить про необхідність проведення більш ґрунтовних досліджень з метою вдосконалення чинного законодавства про інтелектуальну власність, з метою усунення розбіжностей між ЦК України та спеціальним законом у сфері авторського права – Законом України «Про авторське право і суміжні права». Окреслені у статті проблеми не є єдині, що виникають при застосуванні положень законодавства про спадкування авторських прав. Викладене свідчить про необхідність проведення досліджень у даній сфері з метою вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства про спадкування авторських прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 11.07.2001 року № 2627-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. – № 43. – Ст. 214.
3. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть четвертая: Федеральный закон от 18 декабря 2006. № 230-ФЗ // Российская газета. – 2006. 22 дек. – № 289.
4. Блинков О. Е. Новый российский порядок в сфере наследования авторских и смежных прав / О. Е. Блинков // Наследственное право. – 2008. – № 1. – С. 8–10.
5. Моргунова Е. Авторские правомочия: теория и практика / Е. Моргунова // Интеллектуальная собственность. – 2002. – № 5. – С. 19–25.
6. Мирошникова М. А. Сингулярное правопреемство в авторских правах / М. А. Мирошникова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2005. – 273 с.
7. Дубова К. О. Немайнові права авторів: аспекти міжнародно-правової регламентації / К. Дубова // Держава і право: Юридичні і політичні науки. – 2006. – Вип. 31. – С. 448–153.